

INGLIZ VA TURKIY TILLARDA GASTRONOMIK METAFORALAR: MADANIYATLARARO TAHLIL

Kurbaniyazova Manzura Radjapovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti Gumanitar yo'nalishlarda xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

kurbaniyazovamanzura4@gmail.com

Pardayeva Sevinch

Tillar fakulteti 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ingliz va turkiy tillarda gastronomik metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlari, ularning o'xshash va farqli jihatlari hamda madaniyatlararo ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: *metafora, turkiy tillar, gastronom, Sweet memories.*

ABSTRACT

This article examines the linguocultural characteristics of gastronomic metaphors in English and Turkish, their similarities and differences, and their cross-cultural significance.

Keywords: *metaphor, Turkic languages, gastronome, Sweet memories.*

KIRISH

Til inson tafakkuri va madaniyatining muhim ko'rinishlaridan biri bo'lib, u orqali xalqning hayot tarzi, urf-odatları va qadriyatları namoyon bo'ladi. Har bir til o'zida milliy dunyoqarashni aks ettiradi va bu jihat ayniqsa ko'chma ma'noli birliklarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Shunday birliklardan biri metafora hisoblanadi. Metafora yordamida inson murakkab tushunchalarni oddiy va tanish obrazlar orqali ifodalaydi. Metaforalarning muhim turlaridan biri gastronomik metaforalardir. Gastronomik metaforalar ovqat, taom, ichimlik, ta'm va ovqatlanish jarayoni bilan bog'liq so'zlarning ko'chma ma'noda qo'llanishi natijasida yuzaga keladi. Ovqat inson hayotining ajralmas qismi bo'lgani uchun u bilan bog'liq obrazlar barcha tillarda keng tarqalgan. Shu bilan birga, bu metaforalar har bir xalqning madaniy xususiyatlariga mos holda shakllanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Metafora — bu bir narsa yoki hodisaning belgilarini boshqa bir narsa yoki hodisaga o'xshatish asosida ko'chirish orqali yangi ma'no hosil qilishdir. Metafora nutqni boyitadi, uni ta'sirchan va obrazli qiladi. Inson ko'pincha o'z fikrini bevosita

emas, balki qiyoslash va ramziy ifodalar orqali yetkazadi. Zamonaviy tilshunoslikda metafora faqat badiiy bezak sifatida emas, balki tafakkur shakli sifatida ham qaraladi. Metaforalar orqali inson atrof-muhitni tushunadi va unga baho beradi. Shu sababli metaforalar xalqning fikrlash tarzi va madaniy qadriyatlari bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi.

Gastronomik metaforalar va ularning mohiyati

Gastronomik metaforalar ovqat va ovqatlanish bilan bog‘liq tushunchalar asosida shakllanadi. Bunda ta‘m, taom nomlari, pishirish jarayonlari yoki ovqatlanish holatlari orqali boshqa ma‘nolar ifodalanadi. Masalan, “shirin”, “achchiq”, “xom”, “pishgan” kabi so‘zlar nafaqat ta‘mni, balki insonning fe‘l-atvori yoki hayotiy tajribasini ham anglatadi. Gastronomik metaforalar inson uchun eng yaqin bo‘lgan kundalik tajribaga asoslangani sababli tez tushuniladi va nutqda faol qo‘llaniladi. Ular til boyligini oshiradi hamda madaniy ramz sifatida muhim ahamiyatga ega.

Ingliz tilida gastronomik metaforalar

Ingliz tilida gastronomik metaforalar kundalik nutqda va badiiy adabiyotda keng qo‘llaniladi. Bu metaforalar ko‘pincha inson xarakteri, ish jarayoni va ijtimoiy munosabatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, *sweet person* iborasi muloyim va yoqimli insonni anglatadi. *Sweet memories* esa quvonchli xotiralarni bildiradi. *A piece of cake* iborasi ishning osonligini ifodalaydi. *Bitter truth* og‘ir, ammo haqiqat bo‘lgan holatni anglatadi. *Spill the beans* iborasi sirni oshkor qilish ma‘nosida ishlatiladi. *Food for thought* esa o‘ylab ko‘rishga arziydigan g‘oyani bildiradi. Ingliz tilidagi gastronomik metaforalar ko‘proq pragmatik va amaliy xarakterga ega bo‘lib, bu ingliz jamiyatida individual fikrlash ustun ekanini ko‘rsatadi. [1]

Turkiy tillarda gastronomik metaforalar

Turkiy tillarda, xususan o‘zbek va qoraqalpoq tillarida gastronomik metaforalar juda boy va mazmunlidir. Bu metaforalar xalqning tarixiy hayoti, dehqonchilik va chorvachilik bilan bog‘liq turmush tarzi hamda mehmondo‘stlik an‘analari bilan uzviy bog‘liq. Masalan, “shirin so‘z” iborasi yoqimli va muloyim nutqni anglatadi, “og‘zi achchiq” esa jahldor yoki qo‘pol insonni ifodalaydi. “Non topmoq” iborasi tirikchilik qilish, halol mehnat bilan yashash ma‘nosida ishlatiladi. Turkiy madaniyatda non va tuz muqaddas tushunchalar hisoblanadi. Shu sababli “non urish”, “tuz totgan joyga xiyonat qilma” kabi iboralar insoniylik, vafodorlik va hurmat g‘oyalarini ifodalaydi. [6]

Gastronomik metaforalarning badiiy matnlardagi o‘rni

Gastronomik metaforalar badiiy adabiyotda obraz yaratishda muhim vosita hisoblanadi. Yozuvchilar ovqat va ta‘m bilan bog‘liq obrazlar orqali qahramonlarning ruhiy holati va ichki kechinmalarini tasvirlaydilar. Ingliz badiiy matnlarida achchiq

va shirin ta'm bilan bog'liq metaforalar hayotdagi sinovlar va baxtli lahzalarni ifodalashda ishlatiladi. Turkiy adabiyotda esa non, osh, choy kabi tushunchalar baraka, mehr-oqibat va jamoaviylik ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Bu metaforalar orqali milliy mentalitet va madaniy qadriyatlar ochib beriladi.

Gastronomik metaforalarning kundalik nutqdagi ahamiyati

Gastronomik metaforalar kundalik so'zlashuv nutqida ham muhim o'rin tutadi. Insonlar o'z fikrini qisqa va ta'sirchan yetkazish uchun ko'pincha ovqat bilan bog'liq iboralardan foydalanadilar. Masalan, "gapni pishitib ayt", "xom gap qildi" kabi iboralar fikrning yetuk yoki yetuk emasligini bildiradi. Ingliz tilidagi *half-baked idea* iborasi ham shunga o'xshash ma'noga ega. Bu holat gastronomik metaforalarning ikki madaniyatda ham o'xshash tafakkur asosida shakllanganini ko'rsatadi.

Gastronomik metaforalarning tarjima jarayonidagi xususiyatlari

Gastronomik metaforalarni tarjima qilish jarayonida ayrim qiyinchiliklar yuzaga keladi. Chunki har bir xalqda ovqat bilan bog'liq tushunchalar turli madaniy ma'noga ega bo'ladi. Masalan, non bilan bog'liq metaforalar ingliz tilida aynan shu ma'noda mavjud bo'lmasligi mumkin. Shu sababli tarjimon metaforaning shakliga emas, balki mazmuniga e'tibor qaratishi lozim. Ba'zan ekvivalent metafora topish, ba'zan esa ma'noni izohlash orqali yetkazish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Gastronomik metaforalarning ta'lim va til o'rganishdagi ahamiyati

Gastronomik metaforalar tilni o'rganish va o'rgatish jarayonida muhim vosita hisoblanadi. Chunki bunday metaforalar o'quvchilar uchun kundalik hayotda tez-tez uchraydigan, tushunilishi oson bo'lgan obrazlarga asoslanadi. Ovqat va ta'm bilan bog'liq tushunchalar orqali yangi so'z va iboralarni tushuntirish o'quvchilarning eslab qolish qobiliyatini oshiradi. Ingliz tilini o'rganishda gastronomik metaforalar alohida ahamiyatga ega. Masalan, *a piece of cake*, *half-baked idea*, *sweet talk* kabi iboralar nafaqat til birliklari sifatida, balki ingliz madaniyatini anglash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Bu iboralarni o'rganish orqali o'quvchilar ingliz tilidagi obrazli fikrlashni yaxshiroq tushunadilar.

Turkiy tillarni o'rgatishda ham gastronomik metaforalardan samarali foydalanish mumkin. "Shirin so'z", "non topmoq", "gapni pishitib aytmoq" kabi iboralar orqali o'quvchilarga nafaqat til, balki milliy qadriyatlar va axloqiy tushunchalar ham singdiriladi. Bu esa til va madaniyatning uzviy bog'liqligini yaqqol ko'rsatadi. Shuningdek, gastronomik metaforalarni o'rganish tarjima ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Talabalar bunday metaforalarni tahlil qilish orqali so'zma-so'z tarjima har doim ham to'g'ri natija bermasligini tushunadilar. Natijada ularning madaniyatlararo muloqotdagi savodxonligi oshadi.

O'xshashliklar va farqli jihatlar

Ingliz va turkiy tillardagi gastronomik metaforalarda umumiyliklar mavjud. Har ikkala tilda ham “shirin” ijobiy, “achchiq” esa salbiy holatni bildiradi. Mehnat va tirikchilik ovqat bilan bog‘lab ifodalanadi, masalan *breadwinner* va “non topuvchi”. Farqli jihatlar esa madaniy qadriyatlar bilan bog‘liq. Ingliz tilida metaforalar ko‘proq individual hayotga yo‘naltirilgan bo‘lsa, turkiy tillarda ular jamoaviylik va ma‘naviylikni ifodalaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, gastronomik metaforalar ingliz va turkiy tillarda muhim lingvomadaniy birlik hisoblanadi. Ular orqali xalqning hayot tarzi, dunyoqarashi va qadriyatlari namoyon bo‘ladi. Ingliz tilidagi gastronomik metaforalar pragmatik va amaliy xarakterga ega bo‘lsa, turkiy tillardagi metaforalar milliy an‘analar va ma‘naviy qadriyatlar bilan boyitilgan. Gastronomik metaforalarni o‘rganish madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, tarjima jarayonlarini samarali tashkil etishda va tilni chuqurroq anglashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. KM Radjapovna ILM SARCHASHMALARI Ilmiy-nazariy, metodik jurnal 2(5/2), 250
2. M Kurbaniyazova "Linguocultural features of gastronomic metaphors in the English and Karakalpak languages (based on the analysis of artistic texts of the XXI century)" International Journal of Artificial Intelligence 1(3), 705-70
3. KM Radjapovna "Yosh o'quvchilarga ingliz tilini samarali o'rgatish usullari va yo'llari" Ustozlar uchun 73(3), 160-163
4. MR Kurbaniyazova "Metaforani o‘rganishning lingvomadaniy jihatini" tezis 1 419-422
5. K M.R. "Ingliz va Qoraqalpoq tillaridagi gastronomik metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlari (XXI asr badiiy matnlari asosida)" ilmiy-metodik jurnal 1(3/3), 30-34
6. M Kurbaniyazova "Ingliz va Qoraqalpoq tillaridagi gastronomik metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlari (XXI asr badiiy matnlari asosida)" ilmiy-metodik elektron jurnal 2(7), 123-125